

Bach Cantorij Baarn op jacht in Weimar

‘Mein Gott, wie lang, ach lange’ BWV 155

Wie de blauwe folder van de Baarnse Bach Cantorij voor 2013 openslaat, ziet dat de keuze voor de cantates van dit jaar grotendeels is gemaakt uit de werken die Johann Sebastian Bach schreef tijdens zijn verblijf in Weimar (1708-1717).

Het cantateseizoen begint aanstaande zondag in de Paaskerk aan de Oude Utrechtseweg met cantate 155. De bijbehorende interkerkelijke dienst, waarin ds W. Klouwen voorgaat, begint om 19.30 uur. Als solisten verwelkomt de cantorij Paulien van der Werff, sopraan, Janneke Vis, alt, Erik Janse, tenor en Kees de Bruijn, bas. Organist is Henk van Zonneveld. Algehele leiding is in handen van Bas Ramselaar.

BACH IN WEIMAR

In 1708 verwierf Bach de post van hoforganist en kamermusicus aan het hof van Wilhelm Ernst, hertog van Saksen-Weimar, een streng gelovig, vrij autoritair regerend, maar kunstlievend vorst. In deze periode componeerde Bach het overgrote deel van de orgelwerken waarmee hij later beroemd geworden is. Hij maakte tot in de verste uithoeken van Duitsland furore als orgel- en klavecimbelvirtuoos, briljant kamermusicus en componist.

Begin maart 1714 werd hij gepromoveerd tot concertmeester en kreeg een professioneel orkest en zangers toegewezen. Daarbij de uitdrukkelijke opdracht maandelijks nieuwe werken uit te voeren. Daardoor kreeg Bach voor het eerst een echte kans om met vaste regelmaat kerkmuziek te componeren voor zon- en feestdagen. Hij gebruikte daarvoor cantateteksten uit gedrukte bundels, waarbij het werk van Salomon Franck, hofdichter in Weimar, de voorkeur genoot.

Negen jaar verbleef Bach in Weimar. Gedurende deze jaren klonken zijn cantates in de Himmelsburg, de voormalige hofkapel van Slot Weimar, thuishaven van de hertogen van Saksen-Weimar in Thüringen. Met respect werd Bach bejegend en hij verdiende er goed. Zeven van zijn talrijke nakomelingen werden in Weimar geboren, onder wie Wilhelm Friedemann en Carl Philipp Emanuel, beiden gedoopt in de Stadtkirche St. Peter und Paul. Hij speelde op het orgel van diezelfde kerk met zijn neef Johann Gottfried Walter. Het beroemde Orgelbüchlein voor zijn vrouw Maria Barbara ontstond in Weimar. En toch knaagde er iets waren het de interne hertogelijke conflicten? Wie zal het zeggen. Hoe dan ook, in 1717 solliciteerde Bach heimelijk naar de positie van kapelmeester aan het hof van de muziekminnende vorst Leopold van Anhalt-Köthen in diens vorstendom met dezelfde naam. Dat was in de ogen van Wilhelm Ernst, hertog van Saksen-Weimar, een daad van grote ongehoorzaamheid. Daarop diende Bach zijn ontslag in, maar dat was een daad van nog grotere onbeschaamdheid naar de maatstaven van die tijd. Op 6 november 1717 zette de hertog Bach in het gevang. Hij kwam er niet tot inkeer. Na vier weken kwam hij vrij. Inderdaad, ontslagen en wel ‘mit angezeigter Ungnade’. En zo kwam er een eind aan het verblijf in Weimar.

HEMELSE MUZIEK IN DE HIMMELSBURG

Hertog Wilhelm Ernst resideerde in de Wilhelmsburg. De hofkerk, die in 1658 was ingewijd (en in 1774 door brand werd verwoest), behoorde tot het slotcomplex en was ontworpen door de vrome hertog Wilhelm IV. Voor hem was deze hofkerk een tussenstation op weg van paleis naar de hemel, ‘Weg zum Himmelsburg’, kortweg Himmelsburg.

De kerk was klein en slechts bedoeld voor een gering maar sterk gecultiveerd kerkpubliek: leden van de vorstelijke familie en hun hofhouding voor wie artistieke topkwaliteit ook tijdens kerkdiensten de normaalste zaak van de wereld was.

Bach werkte letterlijk op grote hoogte in de Himmelsburg, die boven het priesterkoor met drie etages tot 27 meter reikte. In het plafond was een opening van ongeveer drie bij vier meter met daaromheen een balustrade. Dat was de koepelvormige Capelle waar ook het orgel stond. De musici konden zich langs de balustrade opstellen en dat gaf de uitvoeringen een speciaal akoestisch effect: muziek rechtstreeks uit de hemel.

Een van de cantates die voor het eerst vanuit die hemel in de Himmelsburg moet hebben geklonken, is cantate 155 'Mein Gott, wie lang, ach lange' (1716).

VAN WATER IN WIJN, VAN TWIJFEL TOT GELOOF

Geen inleidend symfonietje of stemmig openingskoor in deze cantate, nee onmiddellijk ter zake, in medias res. Hier verschijnt de hypothetische operacomponist Bach met een kort allegorisch muzikaal betoog. Een preek in een notendop. Twee paar recitatieven en aria's met een slotkoraal. Alles bijeen nog geen 15 minuten muziek.

De tekst van Salomon Franck houdt nauw verband met de gekozen evangelielezing Johannes 2: 1- 11, die verhaalt van het wonder tijdens de bruiloft in Kana. Behalve Jezus en zijn discipelen was ook de moeder van Jezus, Maria, aanwezig. De Bijbelse scène ontvouwt zich bij het ontbreken van de wijn en Maria haar zoon daarover aanspreekt. Daarop uit Jezus de opmerkelijke woorden: "Vrouw, wat heb ik met u van node? Mijn ure is nog niet gekomen." Bachs begrip voor de innerlijke structuur in de zowel poëtische als diepzinnige tekst van Franck openbaart zich in de cantate: deel 1 en deel 4 corresponderen met elkaar, een spel van vraag en antwoord. Allereerst het klaaglied van een desperate gelovige, een hoogst dramatisch arioso voor sopraan (de Ziel) tegenover een bijna luchthartig wuft dansmuziekje in deel 4, waarin de Ziel zich opgewekt in de armen van de allerhoogste werpt. Het verloop van 1 naar 4 beeldt de weg naar geloofsbelijdenis uit. Onderweg staan Hoop en Geloof (duet alt en tenor + fraaie fagotpartij) de reiziger trouw terzijde, alsook het woord Gods (recitatief voor bas, de vox Christi). Het concluderend slotkoraal voltooit dit beknopte muzikale betoog: ook al lijkt het dat God soms ver te zoeken is, hij is altijd nabij in woord en geest.

BWV 155 AANSPORING TOT GEESTELIJKE GEDAANTEWISSELING

Ach ja, zo aan het begin van het jaar misschien een goed voornemen? Of toch liever louter gesticht door de zuivere noten van Bach? Neem de proef op de som. Denk aan de Himmelsburg, open het dak naar de hemel en verwelkom dat overrompelende arioso vanuit ijle hoogte.

Zondag 20 januari 19.30 uur, Paaskerk. U kunt daar natuurlijk bij zijn.

Verzoeken dit vignet bij het artikel te plaatsen en –indien mogelijk– een foto van Paulien van der Werff, sopraan. (zie tweede bijlage)